

IN MEMORIAM

Академик Анатолиј Николајевич Самарин (1943-2019)

Има личности које својим делом и ангажовањем, умом и срцем емпатијски зраче, остављајући као ствараоци и пријатељи неизбрисив траг у нашем сећању. Такав је био академик Самарин Анатолиј Николајевич (1943-2019), доктор философских наука и професор на Московском државном универзитету за међународне односе. Искрен пријатељ Срба и промотер идеје свесловенске сарадње између Русије и балканских народа.

Из његове пребогате аутобиографије сазнајемо:

- Анатолиј Николајевич Самарин је рођен 1943. године у граду Семипалатинску (Казахстан). Отац му је погинуо на фронту, тако да је растао са мајком и бабом и дедом по мајчиној линији. Породица је неко време живела у Магадану, на Камчатки, а последње школске године, Анатолиј је прешао у град Новосибирск;
- Историјско-филолошки факултет Новосибирског државног педагошког института је завршио 1965. године;
- Филозофски факултет Московског државног универзитета „Ломоносов“ је завршио 1972. године, где је одбранио докторску дисертацију из области философских наука;
- Психолошки универзитет у Москви је завршио 1995. године, са специјализацијом из психологије;
- У периоду од 1972. до 1975. године је радио као научни сарадник Института за философију Руске академије наука у Москви;
- Од 1975. године је предавао на Катедри философије Московског државног института за међународне односе, односно, данашњем Московском државном универзитету за међународне односе;
- Од 2004. до 2009. године је радио у својству вишег научног сарадника у Центру за конфликтологију Института за социологију Руске академије наука;
- Од 2005. године био је дописни члан Академије наука комплексне безбедности (ВАНКБ).
- Од 2012. године био је професор и академик РАЕН;
- Од 2015. године био је академик Међународне словенске академије наука, образовања, уметности и културе;
- Био је члан Руског филозофског друштва;
- Био је члан Президијума међународне асоцијације конфликтолога;
- Од 2004. до 2019. године био је главни уредник сајта *Движения* (Покрети) <http://www.zanauku.ru>;

- Од 2011. године био је потпредседник Научног центра Всеросийског Создателног Движења „Русский лад“;
- Од 2011. до 2019. године био је главни уредник сајта Движења „Русский лад“.

У академској научној заједници Русије, Анатолиј Самарин изводио је наставу из философије, културне антропологије и реторике и држао је специјалне курсеве о друштвеним сукобима и психологији елита.

У фокусу његовог научно-истраживачког интересовања били су проблеми философије и социологије образовања, политичке конфликтологије, социологије и конфликтологије духовног живота, политичке психологије различитих друштвених група. Учествовао је у раду међууниверзитетских пројеката у Русији, Србији, Белорусији и Бугарској. Био је учесник бројних истраживачких пројеката („Духовне основе међународног друштва“, „Елитистичко образовање“, „Међукултурна комуникација у условима глобализације“, „Практична психологија у дипломатији“...).

За своју општедруштвену и јавну делатност у области културе, А. Н. Самарин је био награђиван Љермонтовљевом наградом Међународне фондације „Класика“ и бројним медаљама и повељама различитих државних и друштвено-политичких и научних организација.

Библиографија Анатолија Самарина је обимна. Сачињава је шест монографија, много уџбеника и преко 250 научних радова, студија из области философије и социологије образовања, социологије политике и културе, социјалне и политичке конфликтологије и психологије, објављених у Русији и иностранству. Између осталих, овде указујемо на уџбенике *Основи социјалне психологије*, који је издао МГИМО (Москва, 2000), *Практична психологија у дипломатији* (у коауторству; Москва, МГИМО, 2007), *Русија: политичко преформатирање* (у коауторству; Москва, Белые альбы, 2012), *Међународна комуникација у условима глобализације* (у коауторству, Москва, МГИМО, 2010), *Бесцельно проживљене године* (Бесцельно прожитые годы). *Двадесет година руске демократије* (у коауторству са Б. И. Баранцевым, Москва, 2012), *Социјални конфликти у контексту процеса глобализације и регионализације* (Москва, Институт за социологију РАН, Институт филозофских истраживања БАН, 2005).

Аналитички увид у темате из богате библиографије радова Анатолија Самарина открива широк дијапазон његових стручних и научних интересовања: од психологије, социологије сазнања и образовања (посебно елита), до кључних проблема структуре и динамике савременог руског и светског друштва, а посебно земаља у транзицији. Посебно место у његовим научним истраживањима, имају проблеми васпитања младе генерације, формирање њихове идентитарне и патриотске културе и погледа на свет у условима глобализације; затим социјални и политички конфликти у савременој епохи, еколошки ризици у свету, као и борба за мир и одрживи развој и перспективу човечанства.

Наше познанство и активна колегијална и научна сарадња отпочело је средином деведесетих година двадесетог века и непрекидно трајала до пре шест година, када се Анатолиј разболео. До тада је, сваке године, учествовао у раду међународних научних конференција у организацији Института (касније преименован у Центар) за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу, реализујући научноистраживачке пројекте *Регионална културна сарадња на Балкану* (1996-2000), *Културни и етнички односи на Балкану - могућности регионалне и европске интеграције* (2001-2005), *Култура мира и идентитети и међунационални односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграција* (2005-2010), *Традиција, модернизација и национални идентитети у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* (2011-2019). Такође, учествовао је и на научним конференцијама које су организоване у Косовској Митровици у оквиру реализације макропројекта *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* и сарађивао са научним институцијама у Скопљу, Никшићу и Загребу. Скоро да није било научног скупа који су одржавани на научно изазовне и друштвено актуелне теме о Србији и Балкану, а да колега Самарин својим прилозима и активним учешћем у научним расправама није учествовао. Тиме је дао драгоцен допринос не само богатству теоријских погледа на одређене проблеме и дефинисање закључака, већ и у ширењу међууниверзитетске сарадње, као и колегијалног партнерства и разумевању између Русије и блиских словенских народа на Балкану.

Анатолиј је одлично говорио српски, али и језике осталих балканских народа, што му је омогућило широку комуникацију међу колегама на простору не само Србије већ и Балкана. Управо захваљујући Анатолију Самарину, Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу развио је сарадњу са бројним научним институцијама, факултетима и универзитетима у Русији, од којих овде истичемо само неке: Социолошки и Филозофски факултет Московског државног универзитета „Ломоносов“, Московски државни универзитет за међународне односе, Институт за социологију Руске академије наука, Руски државни универзитет друштвених наука, Универзитет за хуманистичке науке и Факултет за глобалне процесе, Руска асоцијација социолога, Међународна словенска академија образовања, науке, уметности и културе, Међународни центар за конфликтологију, као и са универзитетима и факултетима у Санкт Петербургу, Казању и Универзитетом у Краснодару. У овом контексту сарадње, ширио се и број колега и колегиница и јачана је научна комуникација са истакнутим научницима из Русије: ГенADIЈЕМ ОСИПОВИМ, Владимиром Ивановичем Добренком, Зинаидом Голенковым, Николајем Кузњецовим, Сергејем Бабуриним, Јеленом Гусковым, Борисом Исаковичем, Александром Дугиним, Владимиром Шалевим, Владимиром Зрњајевим, Владимиром Глагољевим Маргитом Силантијевом, Татјаном Панфиловом...

Анатолиј Самарин остаће трајно запамћен по својим прилозима, студијама које је презентовао на нашим редовним међународним

конференцијама. Овде подсећамо на неке од њих и његове поруке, које имају универзалну и трајну вредност. Тако је, на пример, 1999. године, Самарин подржао наш апел интелектуалцима света за осуду НАТО агресије на Савезну Републику Југославију, солидарисући се са српски народом и његовом борбом за одбрану суверенитета земље. У свом раду *Србија и Русија: постколонијализам – између глобализације и националних интереса*, који је саопштио на научном скупу 2004. године и који је објављен у зборнику радова *Регионални развој и интеграција Балкана у структуру ЕУ – балканска раскриша и алтернативе*, Анатолиј Самарин, најпре указује на одговорност елита за слом Совјетског Савеза и Југославије, јер то није било неизбежно, што се може видети на примеру Кине. Аутор истиче да „без распада Совјетског Савеза, не би било бомбардовања Београда“. Он, даље указује на високу цену тзв. „демократске транзиције“, коју су су платили народи Русије и Србије. Наиме, „тријумф“ глобализације и транзиције без социјалне одговорности увео је ове земље у зону периферног капитализма, док су „идеали демократије остали само лажна идеолошка етикета под којом се крије национализам доминантне светске силе“ (стр. 93). Аутор поентира потребу супротстављања снагама неолибералног глобализма, које теже светској неолибералној хегемонији, тежећи да ликвидирају суверенитете националних држава. Алтернатива је у отпору и борби да савремено човечанство изгради мултиполарни свет као заједницу равноправних грађана и народа.

У раду *Због чега и за кога радикалне реформе?*, који је Анатолиј Самарин саопштио на научном скупу *Изазови и донети савремене социологије друштвеног развоја* (2005) и који је објављен у зборнику радова под истим насловом, анализира искуство постсоцијалистичких земаља, а посебно Русије. Аутор, најпре, критикује светску тенденцију оличену у неолибералном фундаментализму, чије је идејно језгро радикални социјалдарвинизам у служби оправдања неоколонијализма фашистичког типа, а у служби уништавања народа у име интереса „златне милијарде“. Самарин сматра да се пред нашим очима одвија борба која се не тиче само Русије и Србије, већ и човечанства. У епицентру те историјске борбе је борба за успостављање хуманог солидарног уређења или апсолутна хегемонија капитализма као глобалног тоталитаризма и система експлоатације без граница. Стога се као научници и интелектуалци, у истраживању процеса транзиције и глобализације увек морамо запитати „због чега и за кога радикалне реформе?“

У свом раду *Тенденције ка фашизацији друштва као макросоциолошки и руски проблем*, саопштеном на научном скупу 5-6. јуна 2009 године, одржаном на Филозофском факултету Универзитета у Нишу и објављеном у зборнику радова под насловом *Противуречности социјализације младих и улога образовања у афирмацији вредности културе мира*, аутор разматра противуречне тенденције у друштвеним односима друштава у свету и у земљама у транзицији. Наиме, Самарин истиче да упоредо са експанзијом неолиберализма, као социјалдарвинистичке стратегије развоја, тече и тенденција глобалне фашизације друштва у лику либералног тоталитаризма. Он, најпре,

указује да је ова идеологија повезана са интересима снага мегакапитала и „златне милијарде“ за глобалну хегемонију и геополитику ресурса; затим на њене импликације на плану екологије, демографске репродукције, васпитања, геноцида младе генерације и раста насиља у савременом свету.

На научном скупу који је посвећен теми *Медији и култура мира на Балкану*, Анатолиј Самарин је представио рад *Духовна криза постсоцијалистичког друштва*. У њему се бавио културним утицајем глобализације и системске кризе на постсоцијалистичка друштва Русије и других земаља источне и југоисточне Европе. Аутор истиче да је директна последица неоколонијалног модела глобализације губитак националног културног идентитета и то на првом месту у круговима слоја владајуће компрадорске елите, која сматра себе представником Запада у својим земљама. Међутим, зог монопола у симболичком систему и репродукцији културних значења, овај процес се, као епидемија, шири и утиче на све слојеве друштва, што представља претњу не само по национални идентитет маса, већ и за будућност ових друштава. Аутор посебно анализира последице духовне кризе и њене учинке како на плану свести, тако и ширења различитих облика социјалне патологије, од јачања субкултуре насиља до појаве духовног сиромаштва, идејне дезоријентације, кризе идентитета, фрагментације и опште деградације културе.

У раду *Између Космета и Куликова поља: Русија и Србија на раскрићу*, који је Анатолиј Самарин саопштио на међународној конференцији *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* и који је објављен у истоименом зборнику радова који је издао Филозофски факултет Универзитета у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици, аутор, полазећи од архетипа о значају Космета и Куликова поља, у историји и културној традицији Србије и Русије, анализира савремени положај ових земаља у контексту глобалних геополитичких односа данас у свету. Аутор указује на сличности и аналогију руског и српског друштва кроз историју и у савремености, истичући њихову блискост како у успесима, тако и националним катастрофама. Самарин, између осталог, констатује „да су у последње две деценије наши народи – Срби и Руси – прошли кроз страшно тешка искушења, које су сразмерна ономе у Косовском боју и у Боју на Куликовом. И за време садашње офанзиве снага моноцентричне и неоимперијалистичке глобализације заједно смо доживљавали поразе, губили знатан део наших националних територија и суверенитета, а оба народа од памтивека на периферији цивилизације, наметао нам се, у ствари, неоколонијалистички модел егзистенције, који спречава могућности развоја и обнове друштва“ (стр. 492). Аутор истиче да одговорност за крах двеју држава, не носе само директни спољни противници, већ и елите наших земаља: „Притом за оно што нам се десило, није крив само политички ‚врх‘, већ и интелектуалне елите наших народа“.

У свом раду Анатолиј Самарин поентира још једном да „без крахирања СССР и слабљења Русије не би никада дошло ни до бомбар-

довања, а оружани напад земаља НАТО на СРЈ јесте важна поука и за Русију“ (стр. 493). Аутор притом указује на разлике које су 1999. године постојале између политичког врха у Русији и општег расположења руског народа, који је био на страни Срба. У даљој анализи, Самарин разматра цивилизацијско-културне разлике између православне Русије и Србије, које су утемељене на православној духовности, социјалној праведности и солидарности и глобалиста западне цивилизације (која је утемељена на филозофији индивидуализма, неолибералној социјалдарвинистичкој стратегији развоја у којој је „профит изнад људи“). У раду се анализирају не само негативне последице некритичког практиковања неолибералне стратегије развоја у Русији у тзв. „Јељциновој ери“ (компрадорска природа постсовјетског система, изградња капитализма периферије, разарање економије и културе, демографска депресија, дебакл политичких елита, које нису успеле, а нису ни желеле да заштите националне интересе), већ се трага и за моделом/алтернативним пројектом обнове Русије у „Путиновој ери“ (кроз нову стратегију развоја и управљања кључним развојним ресурсима). У вези са тим, Самарин пише: „Само онај пројекат, који ће се ослањати на социјалну праведност и солидарност, уз поштовање православног културног генотипа, може да повуче људе и да пробуди енергију маса. У Русији, упркос кризи и растућој дискредитацији неолибералног поретка, лагано и мучно ускрсавају социјалистичке идеје и солидаристичка начела (трагање за алтернативом, системом буђења развојних снага Русије и социјалних гаранција за масе)...“. Као научник и осведочени пријатељ Србије, свој рад завршава поруком: „Доласком на Косово, дајемо јасну поруку да се солидаримо са нашом српском браћом у њиховој борби за исконску домовину српског духа и државности, за право да живе достојанствено на својој земљи“ (стр. 496).

У студији *Трансформација социјалног простора у савременој Русији*, чије резултате истраживања је Самарин саопштио на међународном скупу *Место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији*, одржаном на Филозофском факултету Универзитета у Нишу 27-28. маја 2011, године, и касније објављеној у истоименом зборнику, дата је оригинална критичка анализа промена у структури и динамици руског друштва у постсовјетском добу од 1989. до 2009. године, са посебним освртом на тзв. „Јељцинов период“.

Аутор, дубинску трансформацију руског друштва у форми неолибералне транзиције назива хроничном деградацијом, темељном инволуцијом друштва, рестаурацијом капитализма периферијског типа. Ова социјална регресија захватила је све стране друштвеног живота, манифестујући се у великој криминалној антиреволуцији девастацији и деиндустријализацији, демодернизацији, деинтелектуализацији, децивилизацији, масовној медијској манипулацији и таласима корупције.

Самарин даје социолошку слику транзиције као својеврсну хронику транзиционог гробља Русије – од Горбачовљеве перестројке/катастројке (А. Зиновјев), преко Јељциновог периода владавине, до

доласка Владимира Путина на власт. Његова анализа показује како је у периоду тзв. неолибералних реформи, тотална приватизација довела до тога да су се средства за производњу прелила не у руке „ефикасних власника“, као што је обећала власт, већ у руке олигарха и финансијских шпекуланата, али и руке иностраног капитала (свега око 10% је остало у рукама државе). На том фону разорена је економија и демографска структура руског друштва. Већина експерата сматра да су губици становништва од реформи истоветни са губицима СССР у Другом светском рату и износе око 26 милиона људи. Ова рупа „суперличности или демографског геноцида била је попуњена изванредном инокултурном миграцијом, која је, према проценама, такође износила око 30 милиона људи“. У овом контексту, истиче се да је на Запад отишло преко милион руских научника елитног ранга. Биланс транзиције руског друштва у Јељциновој ери је катастрофичан. То је време „изгубљених могућности“.

Социјалну мобилност у друштвеној структури доживела је мањина тајкуна и олигарха, док је већина становништва бачена на социјално дно, борећи се за пуко преживљавање. Аутор указује како је некритички след инструкција страних реформатора (ММФ-а и западних инструктора) био поразан за Русију. На делу су били отворени процеси колонијалне демократије (А. Зиновјев), десувверенизације и колонизације Русије. Аутор ово објашњава нивоом непрофесионализма власти, али и компрадорском улогом не само олигарха, већ и делова интелегенције. Он, између осталог, пише: „Цели привредни систем (у овом периоду) створен је у интересу финансијских шпекуланата, који су били једино умешани у распродају општенационалних добара и превођење средстава у иностранство, уместо улагања у економски развој Русије“ (стр. 95)

Упоредо са овим разарајућим процесима у економији, расле су социјално-патолошке појаве, друштвене противуречности, етнички и класни конфликти, па и тероризам (сукоб на Кавказу и терористички напади у Москви и другим градовима). На крају рада, аутор се, као научник и патриота, пита како спречити катастрофу у Русији и зауставити демонтажу руске држави и слома народа. Одговор на постављено питање види у радикалној промени стратегија развоја и управљања (отклон од неолибералне колонијалне глобализације и нова кадровска политика – „уколико се владајући слој попуни са конструктивним снагама, а ефикасно управљање друштвеним интересима и модернизација друштва ослони на науку и заштиту националних интереса“ /стр. 98/).

У раду *Зашто се снижава праг толерантности у Русији?* који је саопштио на међународном научном скупу *Традиционално и модерно у култури српског и балканских народа*, Анатолиј Самарин даје социолошко-културолошку анализу узрока и последица појаве снижења прага толеранције у савременом руском друштву. Његова анализа је ослоњена на истраживања како медицинара академика И. А. Гундарева, тако и конфликтолога и филозофа Е. И. Степанова.

У проблематизацији овог питања, аутор указује како неолиберални модел развоја, у форми деструктивне експропријаторске прива-

тизације, затим и раст неједнакости и сиромаштва и хронична депопулација становништва и медијска презентација културе насиља стварају у Русији психолошку атмосферу напетости и агресивности, која води ка социјалним конфликтима и екстремизму. Он то повезује са растом структурног насиља и новим облицима социјално-патолошких појава (криминала, убистава и самоубистава...). Анатолиј Самарин ове појаве дефинише као ширење агресивно-депресивног синдрома, који је друго лице ауторитарног, потиснутог и зависног друштва и који представља препреку за толерантне форме општења и понашања на нивоу интерперсоналних односа у микродруштвеним структурама, али и за изграђивање културе мира у глобалним односима. Пут ка оздрављењу друштва и личности, аутор види у радикалној промени концепције развоја, које нема без напуштања неолибералне стратегије, као и развоју друштвених односа и културе у служби хуманизације друштва и еманципације личности. Јер, садашњи систем поробљава личност, гуши његову аутономију и подстиче социјалдарвинистичку борбу међу људима, уместо да шири простор за слободни и солидарни развој човека/човечанства.

Ови и други радови колеге Анатолија Самарина управо илуструју колико је био научник, хуманиста и патриота у обављању своје научно-истраживачке функције и позивне мисије интелектуалца у савремености. Посебно је био ангажован у раду Међународне словенске академије наука, образовања, уметности и културе, најпре на пољу развијања културних веза и сарадње међу словенским народима. Подржавао је идеју са наших конференција о значају интелектуалаца и регионалне културне сарадње, као и формирање *Балканског форума интелектуалаца* и часописа *Балканске синтезе*, у служби афирмације регионалне сарадње и културе мира. Био је искрен пријатељ Срба. Показивао је велико интересовање за нашу историју и културу, а посебно за истраживачке проблеме српског и балканског друштва у транзицији. Отворено и аргументовано је учествовао на нашим и међународним научним скуповима, промовишући идеју сарадње међу балканским и словенским народима, истичући да је то интерес самих балканских народа. У расправама је неговао дијалошку форму и дух толеранције. Био је омиљен међу колегама али је, као солидан истраживач и познавалац проблема, био озбиљно забринут за будућност наших друштава која су се наша на удару снага неоколонијалне експанзије и зависне модернизације.

Анатолиј Самарин, као научник и интелектуалац у својим је радовима дао сериозну критику неолибералног модела транзиције и неоколонијалног духа глобализације, који воде социјалдарвинизацији друштвених односа, периферизацији и стварању света зависних друштава, у којима владају олигархијске елите у служби мегакапитала и компрадорске буржоазије. У овом друштвима структурно социјално насиље се допуњује са растом манипулације и ширењем ауторитарно-депресивног синдрома, чији су друго лице раст социјално-патолошких појава, агесије и аутоагесије, као и експлозија конфликта (од класних, етничких, професионалних, све до ратних). Упркос не-

спокоју и благој меланхолији, због свега што се десило са српским и руским народом после импозитивне социјализма, Анатолиј Самарин је, као онтолошки оптимиста и прометејски борац, ширио наду у могућност боље будућности.

Никада се није пожалио на своје здравље. Накнадно смо сазнали за његову болест и молили се за његово здравље. Но, упркос шестогодишњој борби са опаком болешћу и после четири тешке операције, 27. септембра 2019. године, напустио нас је колега и пријатељ Анатолиј Самарин. Утекао је у вечност. Остао је да траје у нама његов драг и племенити лик научника, пријатеља и борца.

Његове научне анализе и патриотске заветне поруке остаће да трају у сећању многих генерација студената, колега и пријатеља. На његово дело могу поносни бити не само његови најближи: син Павел и супруга Људмила, већ и сви они који су познавали Анатолија. О томе говоре и бројне поруке саучешћа објављене на сајтовима Московског државног универзитета за међународне односе, Међународне словенске академије наука, образовања, уметности и културе, као и „Руски лад“ (<http://forum-ruslad.ru/>), као и „За возрождение отечественной науки“ (<http://www.za-nauku.ru/>).

У име колега и пријатеља из Србије, посебно Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу, редакције часописа *Балканске синтезе* и Центра за балканске студије, још једном изражавам дубоко саучешће породици Самарин стиховима:

У спомен на колегу
И пријатеља Анатолија
Самарина (1943-2019)

Руке срце
Расту од даривања
Крила ума од сазнања
А моћ разумевања
Плод жељубави
Дијалога и сарадње
Међу људима и народима

За оне које волимо
Смрти нема
Док у нашем сећању траје
Вечни пламен успомена.

Оне нам помажу да превладамо и надживимо сенке пролазности. Сећања трансцендирају бол у радост. Као да и сада чујем заветне поруке твоје, пријатељу, које јеванђелском снагом звуче: „Уместо тврђава, градите мостове на Балкану. Нека вас они повезују са суседима и светом. Нек отварају путеве мира, разумевања и солидарности међу народима.“ Јер, одрживе и срећне будућности човечанства нема без слободе, равноправности и братства међу људима!

Нека је вечна слава и хвала
Анатолију Николајвичу Самарину
Светлая ему Память!

Анатолиј Николајевич Самарин (1943-2019)
ПРИЈАТЕЉ СРБА И ПРОМОТЕР ИДЕЈЕ СВЕСЛОВЕНСКЕ
САРАДЊЕ РУСИЈЕ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

Анатолиј Самарин испред Деканата Филозофског факултета у Нишу

Др Љубиша Р. Митровић,
професор емеритус